

DÉRYNÉ SZÉPPATAKI RÓZA
NAPLÓJÁBÓL

Most már itt voltam Kolozsvárott, de nem voltam tisztában a dolgokkal, nem tudtam tulajdonképpen: kié vagyok? Székely és Udvarhelyi elmentek legelőbbszer is Nagy Lázárhoz jelenteni megérkeztüket. Nagy Lázár úr mindjárt rendelést tett, hogy igen csinos szállást fogadjanak az utcára és igen csinosan bútorozzák be minden kényelemmel. Csakugyan utitársaim mindent elkövettek, hogy kényelmes szállásom legyen; de még előbb ki kellett fűteni a szobát, hogy gőzös ne legyen, mert nem volt fűtve egész télen. Még nekem ott kellett maradnom vagy két nap Székelyéknél, mert még törődött voltam s féltettek, hogy a nagy hideg ártani fog. Ah! én már úgy szerettem volna egyedül egy «otthonban» lenni egész kényelemben. Én azonban szörnyen csodálkoztam, hogy már három napja, hogy ott ülök és senki: se direktor, se intendáns, vagy akármiképp nevezendő valaki nem jö hozzám, vagy hozzánk. Az elsőbb színészek, azok jöttek-mentek, tisztelegtek; Székelytől megbízásokat elvégeztek, kosztot fogadtak, egy cselédet is kaptunk s végre minden rendén volt. Negyednapra mentem szállásomra; Székely és Szentpétery kísértek, hogy azután podgyászomat is odaszállítsák...

A Monostor-utcába vezettek szállásomra. Szép széles utca és hosszú. Magas házakkal, de minden igen sötétnek, ószerűnek tetszett nekem. Midőn fölértünk az első emeletre, ismét fordult a lépcsőzet. Mondom: «Hát még föllebb is megyünk?» a mint a második emeleti lépcsőzetbe vezettek. «És pediglen ott van a legcsinosabb szobák, itt alant mind el vannak foglalva. Fölnyitjuk az ajtót, meg voltam lepetve! Igen csinosan bútorozott meleg szoba fogadott magába. Csinos diván, két oldalt nagy faedényben, gazdag zöld levelekkel, jól ápolt leander

díszlett s egyébként is minden kényelemmel volt ellátva. Csak a nagy bosszu, keskeny kofferem hiányzott még, melyben fehérneműm és viselő ruháim voltak pakkolva; a többi láda és podgyász már mind a külső szobában elhelyezve. «És kinek köszönhetem én e figyelmet?» «És pediglen Nagy Lázár úr reánk parancsolt, hogy minden kényelemmel legyen ellátva, mi csak szükséges.» A mint körülnézek, nem láttam tükröt. «És azonban mindjárt itt lesz, tán hozzák is már. A magáét küldi el Nagy Lázár úr: az álló tükrét.» És valóban hozták is; koffe-rem is érkezett: Szentpétery hozatta s jelentette egyszersmind, hogy nem messze innen, egy privát háznál, tiszta helyről, kosztot fogadott számunkra.

Leültünk aztán egy kis tanácskozásra. Én kérdém: «hogy hát mibe lépek föl és mikor?» «Az egyedül a T. asszonytól függ, hogy mibe és kérnénk mentül előbb.» «A mi engem illet, még bizony vagy három napig szükségem leend pihenésre, mert most már kipakkolok s rendbe hozva mindent ismét, kifáradok; de az a fődolog, hogy mibe, mert hiszen még úgy hiszem öszve kell tanulnunk valamit. Hát vannak-e énekesek, énekesnők?» Látom, Székely igen borzazza a haját s zavarodva mondja: «És pediglen senki sincs, senki! Fölkiálték kacagva bámultomban: «Hát kivel éneklek?» «És pediglen azonban itt van opera, itt van Agnes Sorel» [Gyrowetz operája]. «De mit ér, – mondám – ha ott nyugszik a könyvtárban és nincs személyzet, mely énekelje.» «De máradtuk.» «Adtuk? Hogyan?» «Itt van tekintetes Deáky Sámuel, ő igen muzsikaértő és ő mindeneket tisztába fog hozni.» De kopogtat Udvarhelyi: «Jőjjön csak, jőjjön csak Udvarhelyi úr! fejtse meg nekem, mert halálra kacagom magam: hogy lehetett Agnes Sorel operát előadni, ha énekesük nincs?» «Jaj! – igen keservesen, mondja. Nőm énekelte Ágnest.» «Hát énekesnő a neje?» «Dehogy! De a közönség mindig énekesjáték után sóvárgott s minthogy Deáky Sámuel úr szenvedélyes muzsikus és énekes, ámbár ő a guberniumnál (bizony már nem jut eszembe, hogy mi hivatalt viselt) hivatalban van, de az nem tartja vissza őt. Ha az orchestrumban hiányzik egy instrumentum, ő bemegy s ő játszsza; ha az énekes nem énekel jól, vagy hibázik, ő az álfalak között elénekli az egész szerepet. Így beszélt reá a társaságot, hogy adjuk ezen operát, ő betanítja. Nőm teljességgel nem akart énekelni, mert nem tud; de Deáky úr rábeszélte, hogy ne búsuljon, menni fog, ott lesz ő. Egész nap ott cincogott a hegedűjével. Hiszen ahogy úgy megtanulta,

de félt, mert még soha se énekelt. Deáky úr hát fogja magát, lebúvik a sűgő lyukba s onnan énekelte el az egész Agnes szerepét s úgy ő vele énekelte aztán el nőm Agnest.» «Férfihangon énekelt Deáky úr?» kérdém. Szegény Ágnes! mondám. De hát karmester van-e?» «Nincs! De azért itt van egy igen jeles zene-tanító és komponista Ruzsitska úr. Azt szoktuk fölkérni s ő eljön. De különben itt van Gros Péter is, ő is nagy muzsikai tehetség, a konzervatórium direktora és énekelni tanít.» «No ez szép», – mondám – de még mind kacagtunk s mókáztunk az elbeszélte dolog fölött. Hát jó orchestrum van-e?» kérdém. «Óh az már igen jó, – mondák. – Ezek mind tekintetes urak, mind gubernialisták; de minthogy itt muzsikások nincsenek, tehát ők vállalták el a zenekari személyzet helyettesítését, ha ha opera van. De drága T. asszony, nem méltóztatna Nagy Lázár úrhoz eljönni, én leszek szerencsés elkisérni.» «Semmiesetre kedves Székely úr, én egy toppot se megyek sehova, semmi esetre, míg föl nem léptem. Azonban, minthogy mindenben az urak vannak megbízva a dolgok elintézésében, szíveskedjék Nagy Lázár úrnak üdvözetemet kijelenteni és mély köszönetemet annyi figyelemért. A mi pedig föllépésemet illeti, úgy látom leghelyesebbnek, hogy holnap jelenjenek meg a színész urak mind a színházban a próbaszobában és ott köz-tanácskozás között elvégezhetünk mindent, mert úgy veszem észre, hogy sok hiányossággal kell még előbb megküzdünk.» «És pedigen ez mindenek fölött legjobb lesz.» «Úgy bizony édes Székely úr! Nem is szól semmit? Hát volt már a választ-mánynál?» «Bocsánatot! És pedigen bocsánatot, nem lehetett, sok időt mulasztottunk. Utazásunk alatt némi zavarok léptek be a társaságot illetőleg, azt kellett eligazítanom, mint rendező-nek. Nagy Lázár úr egészen elfoglalt, de holnap gyűlés után bejelentem, hogy megérkeztünk.»

Másnapon fölmentem a színházba. Valóban meg voltam lepve e szép nagy épületet látván magam előtt s örömmel siettem, föl a színpadra, új világomba, az egész társaság kíséretében, kik már mind össze voltak gyűlve a páholynyitó szobájában. A színpadnak megörültem igen nagyon: «No már itt lehet bátran a hangot kirepíteni a publikum közé» mondom. Amint föltekintek, szemben a színpaddal, szép földiszített széles páholyt pillantok meg, veres bársony drappirung, függönyök s nagy tükrökkel bútorozva, mint egy látogató terem. «Hát e szép páholy kié?» kérdém rábámulva, mint a borjú az újkapura. «Ez a gubernátorné ő Excellentiájáé.» «No már ezt szeretem, hogy

ilyen publikuma van Kolosvárnak, de azt meg csodálom, hogy még sincs operája.» «Jaj! – mondák – az egyéniségeket nem szerezhettük meg hozzá. Hiszen most már egészen más rend lesz behozva, mihelyt a mágnások beletekintenek.» Mihelyt a férfi-személyzetnek bemutatott Székely, azonnal küldte a szolgát az elsőb színésznőkhöz: «kéreti Székely úr őket, tessenek följönni, mert játékot kell választani és ki mibe van betanulva, megtudni.» «Hát hol van az öltöző szoba?» mondtam. «És pedig len ez egy kissé bajos állapot. Mindig készülnek a bajon segíteni, de, de még eddig mindig elégördült valami akadály, de azon is segítve lesz valóban, és meglesz.» Azalatt már hátra vezetett s a pódium alatt mutatott két sötét üregre, a színpad két oldalán, melynek mélységébe, két durván faragott, gyalulatlan falépcsőzet vezetett le. «Oh Istenem! fölkiáltok, hogy lehet itt kis atlaszcipőkkel le- és felbotorkázni. Hiszen minden játékra más cipő kell.» «Mindezen lesz segítve – mondák – csak most eleintén egy kis türelemmel kell lenni.»

Azalatt míg ezeket itt nézegettük, elérkeztek a nők. Mint megörültem, midőn felém jöttek köszönteni s Székely karonfogva vezetett elibök, megnevezvén magamat. S midőn magamat jóindulatukba ajánlván, barátságukat kikerem számomra: régi pályatársaimra ismertem. Ugyanis egyik, Udvarhelyi Miklós neje, kit még Pesten kezdő koromban, mint Juhász Juliannát ismertem; a másik Simény Borbála, kit hasonlólag még Pestről ismertem s kivel közelebből ismét Debrecenben találkoztam Édernél. Igen megörültem, mert mindjárt nem éreztem magam oly idegennek, idegenek között. Most hát már tanácskoztunk. Ez volt a kérdések kérdése: hogy mibe lépjek tehát föl legelőbbszer? mert mindenből sejdítettem, hogy nem mindig rendszeren folytak a játékok, mivel ha egyik ezt tanácsolta, a másik elé állt s mondta: jaj! az nincs öszve tanulva, nem mehet! De én geneiroztam magamat, hogy kérdezősködjem, minthogy titkolódnai látszottak felőle. Alkalmasint öszve kocódtak, gondolám, némellye elment már, mint Czelesztin is és így nem complet a társaság. Végre minthogy már mégis határozni kellett, én a mellett kivántam megmaradni, hogy csak egy magánáriát fogok elénekelni. Ők is helyeselték s meg volt határozva, hogy ők egy játékot adnak elé, mi be van tanulva náluk és én az első felvonás után fogom áriámat elénekelni. «Tehát holnap a színpadon próbát tartunk, hogy együvé hangozzunk a muzsikával, megismerkedjem a zenélőkkel, mert mondtam: minthogy urak s nem valóságos muzsikusok! Ámbár csak egy sóló-áriát fogok

énekelni, mégis jó lesz kétszer elpróbálni, mert én igen szeretem az ad libitumokat és a pianókat csendesen kísértetni, azok az urak pedig nem szoktak az ilyes tetszés szerinti énekléshez accompaneirozni, minthogy nem volt énekesnőjük s így majd elszaladnának a taktusba s nekem is utánuk kellene nyargalom.» Elhatároztuk tehát: holnap próbát tartunk s holnapután föllépek. S én magam választottam a magam kis gyűjteményeim közül azon magyar cantatéból egy nagy soló-áriát, mit szegény Pacha, volt énektanítóm componált a pozsonyi országgyűlésre s mely oly nagy dicsőséget szerzett a kis németnek. Címe a magyar hűség...

Tapintatom helyes volt, hogy első fölléptemül e jeles kis kivonatot a nagy cantatéból választottam, mely azzal bizonyult be, hogy tetszésre talált, mert igen fest. Van benne harcias és ismét olvadó és bánatos. Van ebben trilla, (colloratura is) elég és így bizonyoságot teszen az énekesnő tehetségéről is. Többször el kellett próbáltatnom a zenekarral, hogy preciz összhangzással adassék a dal és örömmre, igen helybenhagyólag engedékenyek voltak a zenélő urak minden legkiseb kívánságom eránt is és igen nagy dicséretet is kaptam tőlük, mert ezek mind igen művelt fiatalok voltak.

Tekintetes Deáky [Fülöp] Sámuel úr, már az első próba alkalmával bemutatta magát Udvarhelyi által. Ez egy kedves, eszes, nem szép ember volt. Nem szép, de azért nem is csúnya. Csupa méz folyt ajkairól. Egyszeriben igen megismerkedtünk egymással, mintha örökké ismertük volna már egymást, oly bizalmason beszélt el nekem mindeneket és ha egyszer a muzsikáról vagy énekről kezdett beszélni, többé nem volt előtte semmi egyéb érdekes. Ha tehette volna, még az erdőben lévő élőfákat is megénekeltette volna! Most is mindjárt leszaladt az orchestrumba s elővett egy instrumentumot s muzsikált. Végig mindig a legnagyobb barátságban éltünk kedves családjával együtt.

Eljött a másnap, midőn föllépendő valék. Megjelentünk a színpadon s láttam, hogy a páholyok némelyike élénkülni kezd, de csak úgy incognitó: «hátra húzódva az árnyékba.» Egyszer látom, hogy a gubernátori páholy függönyei összehúzódnak. Hozzám jön Deáky s karon fogva vezetgél hátra felé, míg a zenekar öszve nem jő s mondja súgva: «Az egész választmány itt van a páholyokban és a gubernátorné [Br. Jósika Jánosné] fölküldötte az öreg hajporos, copfos, parókásfejű udvarmesterét – alkalmasint, hogy vigyen neki hírt. Jött az est. Igen, igen szépen voltam öltözve, mert minden darab ének, vagy jelenéshez

a jellem (Character) szerént öltöttem mindég. Most mint genius: háromszoros bő fektetett ráncokba szedett, fehér rövid túll tunika, mindeniknek alja arannyal szegélyezve. Kék atlasz Scherpen, a mellen keresztül hozva, a vállról leeresztve, egész térdén alúl; testszín selyemtrikó és kékatlasz sandalok félláb-szárig fölfűzve. Hajam homlokomon elkezdve apró s úgy hosszabb-hosszabb fürtökben egész hosszúságában leomolva. Magyarország címere a kékatlasz pantallérra volt tűzve mellemre.

Föllebben a függöny, hangzik a zene, megjelenek. Halálcsendesség. A gubernátori páholy setét, a függönyök behúzva. Egyébaránt a többi páholyokban csillámlott a dámák fejről az ékszer és a dufla világítás a páholyok körül egész pompájokban kitüntette őket, mert akkori időben is még mindig úgy szoktak megjelenni a dámák ékszerrel. Hát még azelőtt régebben! Már a ritornell közeledett végéhez, nekem hangosan dobogott a szívem. Mi lehet ez? Még csak egy hang se hallatszott, mely tetszést jelentett volna. Egyszerre kétfelé nyílik a gubernátorné páholya és szinte elvette szemem világát a nagy fényesség. Az asztalon álló nagy ezüst candellaberokba égtek a viaszgyertyák és a páholy tele férfiakkal s a mint a függöny kétfelé nyílt, a gubernátorné fölkelt az asztaltól (hol már a játék elejétől fogva ott kártyáztak, piquettet játszottak a bevont függönyök mögött) kihajolt a páholyból, leeresztette két kezét a publikum fölé s úgy kezdett erősen tapsolni! Ekkor mintegy jelszóra, valamennyi páholy, zártszék, galleria... szóval borzasztó tapsvihar következett. A muzsika természetes, hogy megszűnt, mert a háromszoros taps sokáig tartott. És mindig hajtogatva magamat, mindig meghajolva hátráltam. Ő excellentiája mindig újra kezdte, midőn már énekhez akartam fogni. De az én félelmem is elmúlt, már nem dobogott a szívem féltemben. Végre a gubernátorné s valamennyi vendége most mind a páholy eleire ültek. A zene újra kezdődött és én elkezdtem, énekeltem. Azt kellett volna aztán hallani, midőn fölszabadult, mindenkinek tetszése szerént érzését vagy helyeslését nyilváníthatni! Minden szóra, mely által érdekelve volt haza, hősiség, hűség, mind megannyi gátat tört vihar hangzott a taps mindenfelől. Ének után többször kihívtak. Ez itt ritkaság volt.

Ezen itt előjött kis esemény fölöl egy kis fölvilágosítást kell adnom. Ugyanis az volt akkor még a szokás, hogy ha valami látványosság, vagy föllépés történt és a gubernátorné jelen volt, addig se tapsolt, senki se csinált legkisebb zajt, míg a guber-

nátorné jelt nem adott saját tapsa által: hogy tetszésére van-e a megjelenendő ő Excellentiájának. Ha ő nem tapsolt, már akkor nem volt kegyelet, meg elismerés. Illetlennek tartották ő eleibe vágni. De én ezt csak játék után tudtam meg Deáky úrtól.

Midőn elvégeztem áriámat s újra kezdődött a kihívás és taps, utána újra bevonták a függönyöket s ekkor theáztak. Mikor a theázást oda szokta rendelni a gubernátorné, az megtiszteltetésül szolgált a föllépendőnek. Azzal meglegedését nyilvánította.

Én elmentem az ürgelyukba vetközni. Egyszer csak jön Székely nagy sebbel-lobbal: «Déryné T. asszony! Déryné T. asszony! Tessék, tessék... és pediglen ő Excellentiája keresteti. Itt a fő, fő, fő... és pediglen udvarmester, ő akar beszélni.» Én fölbúvok s előmbe jön egy tisztos ősz, de hajporos öreg úr; meghajtja magát s mondja szörnyű lepletve: «Báró Jósika Jánosné, a gubernátorné ő Excellentiája, teljes meglegedését jelenti általam, a tisztelt Tekintetes Asszonynak.» Szörnyű udvarias!... gondolám. «Tessék mély megilletődésemet, kézcsofolásom mellett, ezen nagy kegyeletért ő Excellentiájának nyilvánítani.» Ezzel ismét eltávozott, éppen oly csendes fejmeghajtással, mint a hogy előmbe jött.

Ő Excellentiája végig bevárta a játék végét. Már nem jut eszembe: mi darabot adtak; igen el voltam foglalva magammal. Játék után haza mentem, föl a második emeletre, egyedül cselédemmel. A színház jó távol volt szállásomtól. Senki se gondolt velem. Egyedül Szentpétery kísért el a kapuig, azzal visszatért. Cselédem elment vacsoráért... és én egyes egyedül ott főt! Ah! de idegennek éreztem magammat. Ekkor eszembe jutott minden. Eddig itt minden gondolatom igénybe volt véve készülődésekkel, tanácskozásokkal, eshetőségekkel. Elmult az idő s most már túl esvén minden baj nélkül, biztosítva voltam a jövő eránt. Most már megpihent elmém; most már reá értem a külvilágról is gondolkozni. Honomról! Hogy de messze eljöttem. Ott ha a színházból hazamentem, egy sereg nő, férfi, együtt, csevegve kísért; mókákat mondvá egyik a másikról, s hibáikról, a mit elkövettek kisatirizálva... s így mulatva még akkor is, jóizüket kacagva, vidáman heveredtem le szobámba a divánra egy kissé pihenni...

Másnapon fölléptem után, bekopogtat egy éltes úr. Igen magas, szinte túl magas. Elegant. Látszott mind rajta, mind magaviseletéből, hogy úr. Mindjárt kilátszott egyéniségéből az is, hogy katona. «Én – mond, üdvözölni jöttem Magyarhon leányát és tisztelni a művésznőt.» Én neki széket mutatva, csak

annyit mondtam: «Csak talán leendőt.» Nem tudtam, miként címezze. Ő nem ült le mindjárt, de bemutatta magát: «Én Horváth Dániel, nyugalmazott őrnagy eddig, s ezentúl reményfém, hogy avangeirózhatok s egy szép asszony kormánypálcája alatt tán intendássá emelkedhetem, mert rossz káplár az, a melyik nem reményli, hogy még generális is lehet.» Ekkor leült s megüdvözölt a választmány nevében, s hogy arra kérnek, miután most már a comittea összesen egybe fog gyűlni a napokban s gyűlést tartanak, hogy jelennék meg én, és tanácsomat kérnék ki, hogy miként lehetne egy énekes társaságot öszve alapítani és hogy ők égnék a vágytól, hogy Nagy Lázár kezéből kivegyék a kormányt és ők átvévén az ügyet, maguk fognak egy intendást magunk közül kinevezni és egy rendezőt választani stb.

Ez a Horváth Dániel úr igen művelt ember és a színház dolgaiban igen avatott egyénnek látszott. Volt két fia a nagyobbik Dani, a kisebbik Laci [helyesen: Lázár]. Szegény Laci! Ő igen eszes ifjú volt, de szerencsétlen, kinőtt háttal és parányi, de oly finum társalgó és fölötte jószívű! S minthogy tudta, hogy ő szerencsés soha lesz, házi boldogságot nem remélhet, minden idejét esze művelésére s tanulmányra fordította. Ő sok nyelvet beszélt; és vele örömet társalogtam, mert ő tudta becsülni a becsülni valót minden mellékes érdek nélkül.

Horváth Dániel úr neje, született grófnő egy igen derék dáma volt és magas tónus uralkodott a háznál. Leánya egy szeretetreméltó nyájas teremtés... de mégis a háznál feszeség uralkodott. Később, midőn már ismeretesebb lettem Kolosvárott, voltam vagy két izben házuknál, sok hívásuk után, de nem találtam vonzónak a szertartásos feszes társalgást s nem mentem többet.

Horváth úr megnevezte neveiket a választmány leendő tagjainak: Gróf Wass Imre, ki egy igen művelt úr volt, sokat utazott külhonban s kevés időt töltött Kolozsvárott; virtuóz a fuvolán s nagy muzsikaismerő; Báró Huszár Károly, Báró Naláci (ugy tetszik György [helyesen: József]) és még többeknek, de kikkel nem jöttünk érintkezésbe. Csupán a fönt nevezettekkel lehetett a társaságnak intézkedéseikről közlekedni.

Hír támadott a társaság között, hogy Nagy Lázár úr nagy ebédet szándékozik adni tiszteletemre. Csakugyan úgy is lett. Alig távozott el Horváth úr, jött az inas, egy csinos kis cédulát adván át, melyben holnapra szívesen meghív ebédre, egy órakor kocsi fog értem jönni. No! gondoltam magamban: milyen lesz majd az a nagyszerű ebéd egy fősvény, nőtlen, agglegénynél!

Midőn másnap felvezetett Székelyné (mert őt küldte értem a kocsi- val, hogy legyen kísérőm) csak elbámultam a nagyszerű terítéken, a mint az ebédlőbe beléptünk. Minden megvolt az asztalon, ami egy elegant díszterítékhez megkívántató. Már a társaság elsőbjei: nők, férfiak, mind jelen voltak, midőn beléptünk. A háziúr kibontakozván a többség közül, kikkel társal- gott s kik között több gubernalista is volt, elébem jött s oly nyájas udvariassággal üdvözölt, melyen én elbámúltam. De sok egeben is volt még alkalmam az ebéd alatt bámúlni. Legelőbb- szer is, mielőtt asztalhoz szólítottak volna, pici ezüstpohárkák- ban igen finum málna és narancs liqueurt hordott a szolgál- kőrül ezüst tálcán. Én vonakodtam. Nem szoktam délelőtt semmivel élni. Hiába volt minden. Mondák: «Itt az a szokás.» Mondom: «Igen a férfiaknál.» «Óh nem! – mondák – a dámák éppen úgy, mint a férfiak szoktak vele élni; ez étvágyat csinál.» De csak- ugyan ez fölséges, ízletes! Sohasem ittam ilyest. De ezt csakis Erdélyben tudják készíteni, ehhez értenek sok grófi háznál.

Én már oly éhes voltam, hogy zöldet vereset látott a sze- mem. Rég nem ettem valami jót és már két óra volt. Végre! föl- hordták az ételt. Először is kétféle levest: egy fehéret és egy barnát. «Én barnát kérek, mondám; kedvenc levesem.» Azután jött vagy négyféle assiette; írósvajas tészta, bús tölte- lékkel; rizskása, kövér pulykamájjal. «No most már fölkel- hetek, – gondolám; már nem félek, hogy éhen maradok. Ez fölséges és ízletes ebéd. Jól kiszedtem mindenből, gondolván: biztosítom magam, mert ki tudja, milyen lesz a vége. De még most hozták az én kedves rántott csirkémet. Oh jaj! ebből lehe- tetlen nem ennem! Aztán ez a szivesen kínáló házigazda! Ki mondta azt, hogy ez fősvény és egy komor, magának való? Én egészen otthonosan éreztem magamat, oly sajtáságos jó kedv uralkodott az egész asztalnál. Szedek a csirkéből és mily nagy ujság: télben ily csepp csirkék! Mi fölséges ízű s mily jól sülvé. Hogy úgy tetszett, Nagy Lázár újra oda parancsolta az inast s csak kinált Lázár úr. Nem akartam. Fölkelt, elvette a tálat a cseléd- től: «parancsoljon.» «Bizony nem lehet többet ennem, már eddig is sok volt. De miólta itt vagyok, mindig koplalok. Hát éhes voltam, megmondtam nyíltan.» «Hát miért pakkolt be oly hirtelen sokat?» A szives házigazda mindjárt ígérkezett rendelést tenni, hogy jobb kosztot fog adni. De csak nem vitte tovább a tálat: rakta a tányéromra. Székelyné elkezd: «Kérek még abból a jó gyenge csirkéből» és elkezd kacagni. Én nézek, mint egy hülye. Azt kérek Lázár úr: tetszik-e tudni, hogy most

mit eszik a T. Asszony?» Erre kiesik a villa kezemből és elkiál-
tom magam: «Jaj béka! mindjárt meghalok.» Erre Nagy Lázár
megijed, a többi is zavarba jő: «Tessék csak ebből a tokajiból
reá inni, ez magyarországi, mindjárt jobban lesz tőle,» «Mon-
dom: nem én; nem érzem magam rosszul, mert igen jól esett;
csakhogy még sohase ettem, azért ijedtem meg.» «Jól esett?
kérdi Lázár úr.» «Igen jól – mondám; most már ezentul
mindig megeszem.» «No, holnap mindjárt készítették egy tállal
s elküldöm ebédre azon forrón.»

De most jön már még a hadd el hadd! Én azt gondoltam
magamban, most már nem eszem többet, akármi jön is, csak
majd egy falat pecsenyét az ebéd végén. Fölhoz az inas két
borzasztó tál tötött káposztát. Amint hozzám jön, nem is akar-
tam ránézni; de Lázár úr kínál: «el ne vidd» mondja az inas-
nak. «Én a T. Asszonyt kolozsvári káposztával kívántam meg-
lepni, mert ezt tudom, hogy még nem evett így készítve. Ezt
csakis az én szakácsom érti így készíteni.» Az igaz, hogy különös
kinálkozóan nézett ki, a mint reá pillantott az ember... s nem
is álltam ellent én! ki a tötött káposztát úgy szereti. De hogy
írjam én ezt le? Ennek jóságát, szép, ízletes föltállalását és hogy
mi volt abba minden fölve és a tetején még azonkívül a friss
kolbász süelve. Inkább azt kellene elbeszélmem a nők kedvéért,
hogy mikép főzik az ilyen erdélyi tötött káposztát. Azt nem is
mindenkor lehet főzni, csak mikor friss sertést ölnek. Van ahhoz
készítve egy nagy casserol. Midőn a szalonnáról lehúzzák a bőrt
az egészbe a mily nagy a casserol, leterítik a casserolet egészen
vele, éppen úgy, mintha ki volna vele bélelve. Azután rendre
rakják a fenekére a szokott módon elkészített tötött káposztát,
a milyent mi is főzni szoktunk. Azután egy rend gyöngyös hurkát,
szalonnát, sertéshúst sorba; azután ismét egy rend tötött
káposztát, azután a közepibe egy megspékelt sült kappant, még
ha van, sült libát, ismét egy rend káposztát, mindaddig, míg a
casserol megtelik. Akkor annyi vizet töltenek reá, a mennyi
ellepi s beborítják ismét szalonnabőrrel, hogy abba följön meg
egészen. De azt nem szabad berántani, csak amint megfőtt,
úgy betálatni. Igaz, hogy fölséges étel, de sokba is kerül; egyet-
len egy se utasította vissza a második kerületet, én se. De már
most csakugyan rosszul lettem; ugyan kellett innom a fekete
kávét egymásután, hogy helyre jöjjön a sok szíves kinálgatás
által megterhelt gyomrom. Én, – mint szokták mondani, –
igen kákabélú voltam. Igen kevest ettem, de kivált ha valami
legcsekélyebb részbe viszatetszett az étel, mindjárt csömört

kaptam és így bizony leginkább a békának tulajdonítottam az undort, de nem szóltam, nehogy szíves házigazdánkat megszorítsam.

Másnap el is küldte ő az ígért, szépen rántott békát, még pedig jó nagy porcellán tányérral, de ahogy a szolga elment: «vidd el hamar előlem s edd meg, vagy vesd ki, ha nem kell, hogy ne lássam» mondtam a cselédnek.

Valóban megismerem, hogy nem igen «aesthetisch Lectür» egy életrajzban töltött káposzta és békákról dissertálni, de ha annyi dolgok is fordulnak elé földi életünk folyamában, ki tehet róla? Mihelyt a deszkavilágból kilépünk, egyszerre lehull rólunk a szellemi és az anyagiba burkolódzunk: azaz mindjárt a vacsoráról gondolkozunk.

Nekem Nagy Lázár úr tetszett. Ne tessék valahogy félreérteni: nem úgy! Hanem csak azon igazi magyar társalgásnál fogva, melynek ő maga volt az útvezetője, vagyis inkább tónusadója. Úgy érezte az ember magát nála, mint otthon. Még ebéd vége felé, midőn a champagneivás megkezdődött s maga Nagy Lázár úr reám köszönté üdvözlő poharát, mely az egész vendégsereg által visszhangzott, mindjárt kezdődött a vitatkozás a színészet dolgairól: hogy most már majd élénkebbül fog fölkaroltatni s nagyobb lesz a rend; csak azt sajnálja, mond Lázár úr, hogy éppen most csapják őt el a direktorságból, midőn engemet megnyertek. Folytatták még szivarozás között tovább is, de már szinte esteledett s kértem Székelynét, ki már ott bizalmasabb volt, adjon jelt az elmenésre.

Ez ebéd után következett harmadnapon a színházi szolga által cédulán köröztetett, hogy minden színész és színésznő kéretik 9 órára a próbaszobába való megjelenésre, hol a főméltóságokból (comitéé) válaszmány fog megjelenni, mint a mely ezentul a rendszabályokat fogja elrendezni és egy intendánst maga közül választani. Azonban egy óra múlva ismét jött a szolga. Minthogy a próbaszoba helyisége igen szűk s nem férnék meg, Gróf Wass Imre ő nagyságánál kéretnek megjelenni. Az érdeemes Déryné Tekintetes asszonyért Báró Huszár Károly kocsija fog megjelenni.

Eljött értem Székely s fölmentünk a gróf Wass látogató termébe, hol már mind jelen voltak. A mint beléptem, Horváth Dániel úr mindjárt fölkel, élembe jött s karon kísért a nagy asztal körül ülő mágnások elé. Előbbször engem bemutatott szokott tréfás modorával: «bemutatom nektek Dérynét, Magyarhon leányát, kit már én szerencsés valék megtsiztelhetni s kit ezentul mi fogunk honunk leányának nevezhetni. Itt Báró

Huszár Károly, Naláczy György, Gróf Wass Imre, a háziúr.» Az urak mind mosolyogva hallgatták végig, valamint magam is, csakhogy igen szemlesütve, mert egy kissé zsenirozott annyi sok úr együtt jelenléte. A nevezettek, kik előtt meghajtottam magamat, fölálltak, igen nyájasan megköszöntöttek, helyet mutattak a leülésre s viszont leültek. Csak Horváth úr ékeskedett még a többi urakra, kik ott ültek, álltak, társalogtak a színész és színésznőkkel. Midőn ezek felé is meghajtottam magamat s ők viszonozták, mondja Horváth úr: «Jaj, tisztelt művésznő! Ezen urak csak olyan »jogtalanok»; nekik nem szabad semmi felett se határozni.» «Ne irigyeld már ezt a kis bókot is tőlünk, te bús Alcibiades» mondák neki a többiek. Egy kis ideig nevetgéltek. Gróf Wass Imre mondja több szóváltás után: «Menjünk a dologra, hogy minden eránt tisztában legyünk.» Megkérdeztek, hogy mi föltételek alatt kívánok velök egyezkedni? «Amint már nyilatkoztam Székely úrnak: hat heti vendégszereplésre.» Óh ennek egy szájjal mind ellene mondtak. Nem akartam magam lekötni egy évre. «Mert, hátha nem fogok tetszeni, – mondom. Vagy előjöhetnek eshetőségek, megsértések.» «Hát oly gyengének tartana bennünket a T. asszony, – szolt bele Gróf Wass Imre, – hogy nem tudna a választmány méltó elégtételt szolgáltatni!» Csak addig és annyit beszéltek, hogy végre egy évre szerződtem. Elhatározták, hogy megírják a szerződést fizetésemre és jutalomjátékomra nézve; de a hatheti fölmondás mellett erősen álltam azon esetben, hogyha mégis valami történhetnék.

Miután már engem bemutattak az urak a társaságnak, mint leendő tagtársukat, még a színészekről egyről-másról kérdezősködtek. Horváth urat, mint ki legjobban ért a színpadi rendezésekhez, törvényekhez, megválasztották teljhatalmú intendantsnak. Ő szerződthet tagokat, el is bocsájthat, a szerepeket ő oszthatja stb. Én már szerettem volna a végére jutni, hogy mit játszunk, mikor játszunk és kik az énekesek? «Éppen erről beszéltünk már együtt – mondja gr. Wass – hogy hát ki énekel? Nem tudna-e Déryné tanácsolni: nem lehetne valakit Magyarországon találni, kit megszerezhetnénk? Itt nincs senki más, mint Udvarhelyi.» «Mondom: oh igen, én ismerek egy igen gyönyörű hanggal bíró tenort, de, hogy megkapható-e, nem tudom. Ő Bécsben a Kärntnerthor-színháznál van, mert miután én Kilényitől elmentem, eloszlott az énekes társasága; magyar opera nem volt sehol, Pály tehát elment Bécsbe a németekhez. En ismertem egy fiatal színészt, Szerdahelyit, ki Édernél volt szerződve Debrecenben, de ezt jelenleg nem tudom, hol van. Ez is, miként Pály Elek nagy muzsikai tehetség. Szerdahelyi

igen jó barátom.» «Oh! mondák, ki kell őket kutatni, ha a föld alatt vannak is. Aztán meg Szilágyi Pál, így már együtt volna a quartette.» «De mondom, hát második énekesnő kicsoda?» «Egy csepp sincs» mond Udvarhelyi. «Ez baj, mondám, mert énekesnő is több szükséges; némely operában három is kell. Hát még a chorusokba?!» «Bizony az sincs; de kötelességök lesz a színészek és színésznőknek (az alsóbb rendűek közül természetesen csak annak, akinek hangja van s énekelni tud) az mind énekel a chorusokban is.» «De hát közelebről nem lehetne találni valami jó háztól polgárleánykakat?» Mondja Székely: «És pedig igen igaz! Hiszen itt Grosz Péternél vannak fiatal leányok. Ha már tudnának valamit.» «Az nem baj – mondom – csak egy keveset tudjanak. Majd megtanítom. Csak egy zongoramester mégis kell, a ki zongorát játszik. Az tanítsa, a többit majd bevégzem én velök. Tanítottam már én többeket is.» Ezen igen megörültek. Székelyt megerősítették a rendezőségben és reá bízták eljárni ezen dolgokban; valamint Pálnak írni, Szerdahelyi után tudakozódni, felhajtani.

Most az már nem jut eszembe, hogy Szilágyi Pál itt volt-e a társaságnál Erdélyben, vagy őt is Magyarországról hívták be. Teljességgel nem emlékszem reá, csak arra, hogy mikor az operákat adtuk, midőn Pály is, Szerdahelyi is itt voltak már, s tanultak a Szevillai borbélyt, ő is itt volt.

Miután mindenkőről végeztek, rendelkeztek, intézkedtek, megkérdezték az urak, hogy miként vagyok megelégedve a kolozsvári közönséggel s általan fogva elhelyeztetéssel? «Ohajtanám, hogy bár én állnék valaha oly magas kegyben, mint a mily mélyen le vagyok bilincselve e művelt közönség oly fölbátorító elfogadása által.» «Oh méltányosan – mondák, – abban semmi kétség. Mindent el fogunk követni, hogy sohase kívánozzék körünkől távozni.» «De szállásomról nem mondhatom ugyanazt. A jó Székely úr igen is magasra emelt engemet, hogy mentül közelebb lakhassak az angyalokhoz. Egy másodikemeletbeli lakást választott számomra, én pedig igen szeretem az emberek zaját hallani. És én nem is maradhatok ott, mert egészen elkedvetlenedtem, ottfönt egyedül.» «Isten őrizz! mondák, csak tegye jóvá Székely hibáját.»

Másnap mindjárt más szállásra mentem, ugyanazon utcában, földszint. Mindjárt derültebb is lettem.

De most már, míg az opera öszveállítatik, valami jó színdarabot kell választani, de mit? Már mind régi darabok vannak, mit ezerszer láttak. Már az ismét nem jut eszembe, hogy miben

léptem föl; de rögtön egy új darabot adtak által lefordítás végett, mely mostanában jelent meg s nagy tetszéssel adatott a pesti német színpadon, címe a Genfi árva [Castellitól].

Midőn így minden tisztába hozott, eloszlott a gyűlés jó későn, kiki hazasietett – ebédjéhez...

Két egyénről kell megemlékeznem, kik a közönség közszeretében részesültek s mindketten különcök voltak. Most jelenleg nem voltak színháznál.

Néeb Mária kisasszony, egy ügyvéd elmaradt özvegyének leánya, ki nagy hajlamot érzett a színészet eránt, színésznő lett. Eleinte fiatal szerepeket játszott, de később a comikumra jött kedve s a publikum végzetlen szerette; de különc természeténél fogva igen nagy utánjárással lehetett őt a társaságnak megnyerni. Ő most is vonakodott, de végre sok rimánkodásra, melyhez én is csatoltam kéréseimet, engedett és szerződött. De nem oly könnyű volt boldogulni a nagyhírű comicus Jantsó Pál úrral. Ő a vad különcök közé tartozott, kik senkit se szenvedhetnek, hacsak nem az ő teremtményök, vagy régi közérdek nem köti őket valamely lényhez. Ő is most várta. Megkeresték, hogy fölhívják a választmány eleibe. Hasztalan. Elbűjt. Ha színészt látott az utcán menni: huss, bebűjt egy kapu mögé, mintha észre se vette volna a színészt, hogy őt keresi. Végre több idő lefolyta után, csakugyan nagy kérelemre, sikerült őt megnyerni. Gróf Teleki Sámuel bírta őt rá venni, ki élete fogytaig szabad asztalt engedett neki, már régóta.

Sokat beszéltek nekem az öreg úr különcködéseiről. Ha játszott akkor, mikor én is játszottam, elbűjt öltözködve már, a legsötétebb álfalak közé és nem jött elé, csak a jelenésre. Nem is beszélhettem vele soha. Csak úgy lestem az alkalmat, hogy köszönthessem őt. Egész arcát betakarta, fülig fölhúzott köpenye gallérjába. Mindég igen nagy publikum volt, ha játszottam is, de kivált ha jutalomjátékom volt, zsúfolt színház volt. Jantsó engemet nem szenvedhetett. Ily alkalommal odamegy egyszer Székelynéhez s azt mondja: «Ez az idegen országi asszony sok pénzt kivisz az országból. Jó volna már haza küldeni.» Szentpéteryt elkeresztelte Bűgözdinek: «Hát az a Bűgözdí, hogy meri ő Czelesztin szerepeit rongálni?» Mert Szentpéteryt is szerette a publikum.

Mondom egyszer a bizalmasabb nők előtt: «Meglássák, megszelídítem Jantsót, minthogy nem szenvedhet.» Egy próba alkalmával kilestem, hogy hova bűjt. Ha észre vette volna,

hogy őt keresem, elszaladt volna. De úgy közeledtem feléje: mindig a földre nézve, mintha elvesztettem volna valamit. Ott dörmögtem magamban: «Itt ejtettem el a félkeztyűmet és... ah! kedves Páter! hogy mégis valahára oly szerencsés lehetek üdvözölhetni a nagyhírű művészt, kinek híres neve egész Magyarhonban hangzik. Fogadja el itt mély tiszteletemet kedves Pater s engedje meg, hogy én is dicsekedhessem erántami jóindulatával.» Azalatt ő mindig reszelte a torkát és úgy vettem észre zavarából, hogy engem oda kívánna inkább a hol a bors terem. De nem bocsájtottam a kezét, oly szorosan tartottam, hogy el nem futhatott. «Oh édes leányom – nyögte végre – én igen tisztelen a szép talentumot.» «Csak szeressen engem kedves Paterkám! Ugy-e szeretni fog?» «He, he, he! Oh mindenesetre»... de ez oly hidegen és vontatva mondatott, hogy le kellett mondanom a jó siker felől.

De később egyszer látom, hogy igen kopott, piszkos nadrág van rajta. Próbán voltunk. Mellé ültem az álfalak megett. «Ah, kedves Paterkám! de nagy méregbe vagyok?» «Hát mi baj?» kérde. «Hát, minthogy én férfiszerepeket is játszom, mindig tartok magamnak férfiruhákat is. Még Magyarországon csináltattam magamnak egy szép fehér nadrágot. Még nem játszottam benne. Most majd elé veszszük Don Caesariót, megpróbálom, hát bő s nem használhatom. Kénytelen vagyok mást csináltatni. Oly nagy, hogy a Paternak is jó volna. Úgy-e, nem sérténém meg vele kedves Paterkám?» «Óh, óh! Nem. Teljességgel nem, édes leányom.» «Hát legyen szerencsém Paterka holnap egy fíndza kávéra.» Eljött. Senkit se szeretett többé, csak engem. Én voltam előtte minden nőknek legnemesebbje.

Mondták róla, hogy szörnyü fősvény volt, egy garast se ad ki a maga részére semmiért, se enivalóért, se ruházatért. Ez ugyan látszott is rajta, mert soha se látta őt az ember tisztába és mint mondák, sohase volt mégis pénze. De ha az utcán járkált s meglátott egy mezitlábás szolgát, vagy más parasztleányt, a kinek kicsiny lába volt, megállította az öreg úr. «Hová mégy édes leányom? Mutasd a lábad? Hát miért jársz mezitláb?» «Mert nincs min venni papucsot.» «No nesze. Vegyél rajta papucsot.»

Sok adomát beszéltek róla. Erántam azután nagy bizalommal volt s tisztelettel viselhetett.

Én Kolozsvárt nagyon megszerettem. Mentől tovább voltam, az egész közönség, de még leginkább a dámák, annál nagyobb kegyelettel viseltettek erányomban. Alig maradt időm

hon ebédelni, mindég híva voltam. Ah! a kolozsvári dámák vég-
hetetlen szeretetreméltók! Ők nem kevélyek. Oly finum leeresz-
kedők tudnak lenni, miként nem éreztetik, hogy ők ereszked-
nek le, hanem, hogy ők fölemelnek bennünket. Oly magas
műveltségű műértők és művészetpártolók, hogy valóban e mos-
tani öszveszerkőzött társulatunk hálaival ismerhette el, hogy e
magas úrnők a honfiakkal karöltve eszközölték, hogy ezen több
helyről öszvegyűjtött, még eddig csak gyéren, műveletlen föld-
ben tenyészett plánták, az ő kertészkedő kezeik által fogamzot-
tak meg és vertek gyökeret, úgy, hogy aztán annak szétterjedő
ágai váltak hasznos gyümölcsözőkké a színi világban. De nem-
csak a magasb körökben fáradoztak a plánták hasznos ápolásá-
ban, hanem a középrend, a polgárság, mind szívvel, lélekkel
kívánták bebizonyítani, miszerint ők is értik s érzik, hogy a
színészet pártolása s ápolása által lehet elérni, hogy a
műveltség csak akkor sugározhatik vissza a színpadról a publi-
kumra, ha előbbszer a publikum neveli (t. i. a magasb művelt-
ségű) s emeli műveltségre az eddig kopár földben termett plántát.

Hiszen már az is bizonyítja az erdélyiek lelkesültségét a
szépért s jóért, hogy ő épített templomot Thaliának, legelőbb-
szer...

Most már nagyszerű ismeretséget csináltam Kolozsvárott.
Legelőbbszer is föl kell említenem báró Bánfi Pál ő nagyságo-
kat. Kedves öreg pár a régi magyar korból. Szívjóságba vete-
kedtek egymással az öreg báró és báróné. Nem volt ott semmi
fesz. Meghívtak ebédre. Egy órakor értem jött a batár. Midőn a
kocsi megállt a kapu alatt, az öreg báró maga kijött előmbé;
«Jöjjön kedvesem, mondá a báró. En akarom a bárónénak azt
az örömet szerezni, hogy magát én vezessem eleibe.» Az öreg
úr modorából már kiláttam, hogy itt igazi magyar tónus ural-
kodik. Hát még mikor bementem! Az a kedves, nyájas, öreg
arc, oly vidáman mosolygott felém s fölkelvén a kanapéről kezét
nyújtotta felém. Lehetetlen volt e kedves kezeket meg nem
csókolnom, melyek körülfonták nyakamat s oly barátságos
szavak kíséretében vontak maguk mellé, mintha már rég ismer-
tek volna. «Igy ni – mondá a báróné. Igy szeretem én. Közél-
ről szeretem én azt látni, ki nekem öregnek, oly kedves estéli
órákat szerez.» «És így csak én vagyok a nyertes – mondám –
mert szerencsés lehetek a nagyságos bárónét tisztelhetni; a
nagyságos báróné pedig veszíteni fog az – estéli csalódások-
ban.» «Az mind nem áll, kedves kis Déryné! Engedjen meg, mert

így hívják magát az én kis unokáim. Majd megismeri őket kis Déryné. Holnapután ott leszünk ebéden gróf Bethlen Györgynél. Az egyik leányom gróf Bethlen Györgynél van férjnél. Ő ugyan nem él a gróffal, de van négy kedves kis unokám, ezeket maga szeretni fogja.» És úgy is volt valóban. Azonban erről majd később. Kevés társalgás után a báróné mindig Magyarországról kívánt hallanai, melyet igen szeretett. Az inas jelenté, hogy: asztalon az étel. A báróné előre ment, engem a báró vezetett. Midőn asztalhoz értünk a nagy ebédlőben, szinte meg-hökkentem, amint föltekinttem s a falon függő nagy ősi képek reám néztek meredt, mélázó szemeikkel, mintha kérdezték volna: «Mit keressz te itt pór gyermeke körünkben?» De nem mutattam semmi illetődést vagy kíváncsiságot, pedig de sok gyönyörű teremtés volt köztük, az ő különböző arczkifejezésökkel. Némely dacosan nézett, némely oly odaolvadó, egy se volt köztük kevély. Már inkább szerettem volna előbb körül-menni és sorba fejtegetni arczvonásaikat magamnak, mint enni, de ez a kedves báróné mindig, szünet nélkül csevegett, megfogta kezemet, a bárót elutasította. «Oh elég, elég a bárónak ennyi. Most már egészen az enyim ez a kis fülemile.» De szünet, szünet nélkül beszélt, mindenféléről. Csak négyen ültünk asztalnál. Mondá a báró: «hogy csak azért nem hívtam vendégeket, mert majd azok elfoglaltak volna s neki nem jutott volna belőlem.» ... s mind ilyeneket, de mindig igen jó derült kedvben tartotta az asztalt. Az ebéd vége felé theát hoztak föl, min én igen csodálkoztam, természetes, hogy csak magamban... és a báróné nekem szüntelen töltögette, én váltig szabadkoztam: «de annak meg kell lenni, mint a halálnak, mondá a báróné. Én hét csészével iszom minden ebédkor és nagyon jól érzem magam. Annyit magának is meg kell inni, ha engem szeret.» «Ha szeretem-e?» Istenem! a mérget is megittam volna! De ebéd után úgy föl voltam fúva, mint a pók. Csak négyen ültünk asztalnál, de azért oly pompás volt az ebéd, mint ha tiz vendég lett volna. Fölkelvén az ebéd-től, a báró karon fogott, körülvezetett, s a képeket magyarázta. «Láttam, mondá, ebéd alatt szemeit mind a képeken legeltette a mi kis vendégünk. Szereti a képeket?» kérdé a báró. «Szerföltt», mondám. Aztán ily jellemzetekben, a régi korból. Ezek a fejdíszítések nekem mintegy tanulmányt nyújtanak.» S ezen ők mindketten igen örültek. «És mind oly szép nagy fekete szemekkel, mondám s oly gyönyörű arcokkal! Hanem egyet láttam odabent, életnagyságban, ahhoz egy se hasonlít. Annak a szemei valami bájeróvel bírnak. Míg ebédhez nem jöttünk,

sokszor kellett a szemeire tapadnom.» Egyik se szólt semmit. Csak a báró odament a bárónéhoz s megcsókolta kezét. «Jöjjön édes – mond a báróné – megmondom ki volt az?» Odaállít a kép elé. A kép életnagyságú alak, meggyzín, nehéz veres bársonyszályos ruha rajta, de semmi kötény előtte; ugyanolyan füzömellény, bő földuzzadt rövid csipkeujjakkal, fehér atlasz ellenzővel, de elől, aranyba foglalt gyémánttal kifűzve és a mellén, egy csupa drágakövekből összeállított virágcsokor (bouquette), a bársony köntös (mint az erdélyiek szokták nevezni), egész térdig gazdagon ezüsttel stickelve, valamint a mellény környezete is. A nyakon hasonlóan csak egy sor aranyba foglalt gyémánt, a fejen a földuppeozott haj, homlokzatán ismét egy aranyba foglalt gyémánt agraiffe. De ez együtt véve, ha ránézett az ember, le nem vehette a szemét róla: az a gyönyörű arc, azzal a csepp piros cseresznye-szájjal... de minden többít félre téve, azon különös szem volt, mi végkép leigézett. Nemcsak nagysága és feketesége, de mintha egy nevezhetetlen vagy érinthetetlen levegőből szőtt fátyol vont a volna be, azt nem lehet leírni. Legalább én elégtelen vagyok. Mondom: ily igéző szemeket még soha sem láttam és mi csuda szép! «No lássa lelkem, ez voltam én. Így voltam öltözve, midőn az udvarnál megjelentem a koronáción. Akkor ismerkedtem meg a báróval.» «Akkor bizony angyalom, mond a báró, egy könyvet törölvén le szemeiből s ismét a báróné kezeit csókolva. Akkor bizony angyalom! S akkor maga úgy bele cseppent a szívembe, hogy még most is ott ül benne.» Ily öreg korig tartó érzelem kifejezése szinte a csudák közé tartozott előttem. Így gondoltam én is magamat majd egykor... és már többé nem álmodhattam ily boldogságról. Elmúlt minden reményem egy boldog jövőre!...

Hogy az ifjúság kelleme s elevensége többé nem sugárzik vissza az öreg arcokon, az természetes. De a szem némelyeknél megtarja volt vágását vagy állását. A bárónénál, azon igéző valami a képen, most egy oly félig lehunyt szelíd mosolylyá alakult által, mi nem kevésbé vonzott magához. Mi csuda volt, ha rá nem ismertem az arcképről az öreg bárónéra?

Holnaputánra csakugyan meghívtak ebédre gróf Bethlen Györgynéhez. Az öreg báróné nem engedte, hogy értem küldjön a grófné batárt. Ő viszen el engemet magával s úgy lett. Én már fölöltözve, készen vártam a bárónét. Ő vitt el magával.

Ha a kedvességet, vidámságot, nyájasságot s szeretetet le lehetne festeni egyesülve, úgy az itt e körben föltalálható volt. Legelőbbszer is kirepült féktelen örömjajjal, négy kis,

szebbnél-szebb, csinosnál-csinosabb grófi angyal. Egyik része föl akart ugrálni nagymama ölébe a kocsiba, a többi része engemet fojtogatott, agyon ölelve, csókolva. «Maga a kis Dérýné?» kérdék s nem tudtunk leszállni se én, se a nagymama a kocsiról. Még egy igen jó arcú hajadon kisasszony, ki nyomban utána jött a kis seregnek... de már akkor minden madara vagy angyala az egekbe repült... azaz a kocsiba röpködtek. «Jaj nagyságos báróné, tessék megengedni, ha mind láncra fűztem volna őket, még se lehetett volna megtartani, mind széjjel tépték volna. Kivált az a muszka ott: az a Netti comtesse, mert muszkához is adom én azt férjhez.» Az öreg báróné kacagott szíve mélyéből. Se inas, se szobaleány, senki se tudta őket leszedni rólunk. «No gyere Anikó, szedd le őket innen – szólt a báróné a hajadonhoz. Én elviszem Dérýnét ismét vissza és soha se hozom el többé.» Ez használt. A nagyobbak, (hét éves volt a legnagyobb és négy éves a legkisebb) a legnagyobb Jeanette, eltaszította az inast: «Maga ne nyúljon a kis Dérýnéhez; én emelem le.» Így lassanként kibonyolódunk a tömött batárból, de a báróné nem engedte, hogy legkevésbé is bevádolja vagy büntesse Anikó a kicsinyeket.

A grófné már az öreg bárónéval oda be társalgott, mire mi beérkeztünk. Amint megtörténtek az üdvözlések, a grófné (egy még fiatal szép, de szenvedő arccal) mosolyogva emelkedett föl a dívánról, de azért nem látszott szomorúnak, csak hogy nem oly derült mint környezete. Jeanette comtesse, a legidősebb 7 éves, Eliz mint egy 6 éves, Biri 5 éves és a legkisebb Netti 4 éves, így volt bemutatva. Anikót az öreg báróné nevelte, mint saját gyermekét, két comtesseével egyformán, mert keresztleánya volt a bárónénak: egy tisztjének árván maradt gyermeke. Midőn a grófné férjhez ment, Anikó a grófnővel ment, mert igen fiatal volt a baronesse s azolta Anikó a grófi háznál volt, mint parancsoló. Ő értett mindent; ő rendelt mindent; ő fogadott el mindent; ő mondta elé a grófnénak, hogy ki legyen ma a vendég és ki ne legyen. Csak a mit Anikó tett, az volt jó s csak úgy volt jó, a mint ő kormányozta a házat. A gyermekek nevelése is eddigelé csak Anikó fölügyelése alatt történhetett meg, ki szüntelen vidám kedélyökbe tartotta meg őket, valamint az egész háznak is ő adta meg az élénkséget, az ő kifogyhatatlan élénk, vidám modorával, élceivel s jól találó ítéletteltségével. És valóban a fiatal grófnénak egy ily hűséges, önfeláldozó lényre volt szüksége, ki körétől szüntelen távol tartson minden kedvetlen befolyású ügyeket, melyek idegzetére

nézve veszélyes hatásúak lettek volna, mert minden kedvetlenség szörnyű görcsöket idézett elő. Abban szenvedett a jó grófné. És a grófi gyermekeknek is gyenge kis szívökbe mindig az volt: hogy a mama mulasson is valahogy, meg ne boszankodjon. Csupán a 4 évet múlt kis Netti, (kit azért nevezett el Anikó muszkának, mert igen erős, kis tömzsi volt s mindenben ő akart a parancsoló s hatalmaskodó lenni) ő még Anikótól se félt.

És én ezen gyermekeket ily gyenge koruktól elkezdve, egész 18 és 20 éves korukig, felnőni és virulni, mint megannyi különböző szép virágbimbókat fejledezni láttam és ezen grófi család szeretete, kegyelete, nemhogy valaha csökkent volna erányomban, sőt évről-évre mind erősbült, egész az utolsó percig, melyhez még a család minden tagjától, különös megkülönböztetés is járt, melyet én nagyban tudtam méltányolni s utóljára már egész otthonná vált nekem e grófi ház. Megérkezett még az ebédhez gróf Desewffyné, a báróné idősebbik leánya, egy valóssággal bámulandó szépségű arc, tele kellemmel, nyájassággal; kinek ajkiról csupa méz folyt, mi általán fogva a kolozsvári dámák sajátja. S jött vele báró Bethlen Miklós [helyesen: Bánfi], a két grófné testvére. Még akkor az ifjú báró igen fiatal volt.

Az ebéd igen vidáman folyt le, melyen elhatározottam, hogy ezentúl a grófnő batárja fog engemet a színházba fölvenni, midőn játszom, hogy meg ne hűtsem magamat és hogy ezentúl gyakran, igen gyakran, napjában többször is, látogassam a grófnőt.

Ezután napirenden volt engemet minden nagy házakhoz ebédre meghívni.

Az öreg báró Bethlen Farkasné ő nagyságához is ebédre voltam híva. Itt megismerkedtem az öreg, igen becsületes német zongoramesterrel. Tulajdonképen Schlesinger volt az öreg Heinisch. Ő a háznál zongoratanító volt, míg a gyermekek otthon, s kicsinyek voltak. Most már nem volt kit tanítani, de az öreg báró nem eresztette el a háztól. Örökös kenyérbe ott marasztalta. Ebéd közben (természetes, hol zongorázó és egy énekesnő van jelen) muzsikáról társalognak. Itt is kérdezősködésök folytán egy kis panaszt emeltem, a fölött, hogy nincs állandó karmestere a társaságnak, ki szívvel-lélekkel tanítana. Mindjárt nagyobb szerű operákat lehetne előadni és sűrűbben. De így lassan megy minden. A báró csak köhécselt egynéhányszor, de nem akart határozottan szólni. Végre mondja: «Hiszen ha

éppen meg volnánk szorulva, az én Heinischkám is megteszi egyszer-mászor. Ugy-e öregem?» «Oh igen, ha méltóztatik parancsolni.»

Midőn másnap próbára mentem, alig vártam, hogy a társaságnak fölhozzam s hogy jó volna elmenni a báróhoz és megkérni. Úgy is lett...

Miként mondtam, minden magas körökbe meg voltam már híva ebédekre. De ki tudná azt mind elésorolni, hogy hová? S végre már unalomra is válik. De egy körülményt mégis föl kell említenem, mely komisch-eset majd tragisch-eseménynyé vált. Egy nagy művész érkezett Kolozsvára, gordonkával concertet adandó. Nevét már elfelejtettem. Elmegyen a gubernátorné ő excellentiájához, hatalmas pártfogásért esedezván, melyet ő Exc.-ja meg is ígért. «De – mond a művész – én nem szeretném a színházban megtartani az előadást, mert igen sok költségbe kerül: színház, világítás, nagy orchestrum, a művésznek fáradságáért mi sem marad, hanem valami teremben.» «Jól van – mond a gubernátorné. Itt van gróf Rhédeyné földélt nagy terme. Az készen áll. Menjen oda, kérje meg a grófnét, ő oda engedi. Hát kik fognak még működni?» «Bizony nagy bajban vagyok. Ismeretlen vagyok. Már beszéltem ugyan itt némely műkedvelőkkel zongorán, furulyán... csak valakit tudnék, ki énekelne?!» «Ne búsuljon, megvan az is. Menjen az első énekesnőhöz, Dérynéhez, kérje meg őt az én nevemben. Megteszi.» Eljön hozzám a gordonkás s mondja: «Ő Excellentiája nevében fölkér, vennék részt szombaton az előadásban.» «Nagyon szívesen, de bőjt napok vannak, játszani nem szabad s nálunk is concert lesz a színházban.» De nagyon rimázkodott. Fölküldök a rendezőséghez: kérem, oldozzanak föl, tegyenek valami egyéb numerust, ő excellentiája parancsolt velem. Megkaptam az engedélyt.

Szombaton délután értem jött gróf Rhédeyné barátja. Én már négy órára föl voltam öltözve. Vörös echt bársony ruha, mellemnél egyetlen fehér rózsa, hajamban a fürtök között egy sor nagyszemű fehér gyöngy, valamint a nyakamon is. A terem tele, tömve volt, természetes, mind csak a magas körökből, mert drága volt a belépti díj, hogy ne mehessen minden csöcselék nép oda.

Nagy tetszésre végbe ment a concert. Amíg az equipageok elálltak, ott ültünk a teremben mindnyájan. «No most gyerünk mind seregestől ahogy vagyunk a színházba – mond a grófnő

– ha Déryné megígéri, hogy a színpadon fog ő nekünk valami opera-áriát énekelni.» «Mondom a legszívesebben, de soká fog tartani, míg hazamegyek s átöltözködöm.» «Mire volna az – mondják mind? Azon módon, ahogy van, fölviszi a batár; ahogy kilép belőle, azonnal a színpadra lép.» De nagy rendetlenség támadna, mert a musikalé nincs fölrakva s az háborítaná a publikumot s azt nem szabad tenni. De irok egy kis cédulát.» Megírtam a színházhoz, hogy ez s ez operákból rakják föl a kottákat, mert a concertból mind jönnek a dámák s urak; a páholyokat nyitassák ki. Úgy lett. Szilágyi Pál ki volt téve a cédulán, hogy fütülni fog, mert fölségesen tudott fütülni s gyakran föllépett. De nagy hideg volt s Szilágyinak az ajka megcseresepesedett s nem tudott fütülni. Kihirdették a színpadról, hogy Szilágyi nem fütüülhet, mert elrekedt, de helyette Déryné fog énekelni közkívánatra. A publikum a hirdetést nagy örömszajjal s tapsokkal fogadta.

Kilépek, eléneklem a nagy áriámat s midőn bevégeztem nagy tapsok között, egy borzasztó harsány süvöltéssel hangzik le a galleriáról egy nagy fütty! Én elsikoltottam magamat s rohantam ki a színpadról. Odakint az álfalak között közel voltam az ájuláshoz. De a borzasztó lárma, ami ezen füttyöt követte, azt leírni lehetetlen. Az egész publikum, mint egy test kiabált, szaladgált föl a gallériára: hol van? ki volt az? repeszszétek szét a száját! vessétek le a gallériáról! meg van! itt van! üssétek agyon!... Ez mind így ment, de borzasztó zendülés!» A férfiak a színpadra fölugráltak: «Hol van Déryné?» kiálták; de én sírva ott dulakodtam a férfiakkal, kik erővel a színpadra akartak kivinni. Én nem akartam. «Nem, nem, mondám. Soha többé színpadra nem lépek. Így meg gyalázva soha se voltam. Lelépek a színpadról, sohase játszom többé». «Nem! Agyonütjük a gazembert» ... De már akkor két erős kar fölragadott és kivitt ölben a színpadra. Már akkor úgy össze voltam zilálva! A hajfürtök szétbomolva, a gyöngyök leszakadozva ... Amint letett gróf Wass, mert ő volt, aki kivitt, a publikum ismét nagy zajba s Éljen Déryné! kiáltásokba tört ki... mígnem aztán fölültettek kocsiba s hazakísértek többen.

Ott állt a vacsora. Én nem vacsoráltam, csak sírtam. Ott vigasztaltak eléggé s elégtételt ígértek, hahogy megkapják. (Hiszen – mondák – eléggé bebizonyította a publikum, mennyire szeret és tisztel. Nyugodt lehetek, mert azt nem a publikum akarata tette s ámbár a gazember megugrott a nagy néptömeg

között, de megkapják bizonyosan, mert nem idevaló ember. Idegen – mondják. – Kék dolmányos.»... Egyszerre csak nagy zaj s lárma hallatszik be az ablakon a szobába s behurcolnak hozzám (több férfi, nagy lárma között) egy egyént kék dolmányban. De az arca mind össze volt dagadva. «Ítt van T. Asszony! Most mit parancsol? Mi elégtételt kíván? Széttépjük-e? Mit csináljunk vele? Látszott, hogy ütésektől dagadt meg a pofája még jobban, mert ez egy nagy, puffadt képű fiatalember volt, izmos testalkattal s oly keservesen nézett reám, nagy meredt birka-szemeivel, mely mondani látszott; hisz eléggé megpüföltek már, kegyelem! S megszántam. «Mondom: kérem, ne bántsák a nyomorultat, hiszen csupa vérbe van a szeme!»De az egyik ifjú már akkor letaszította, vagyis lenyomta elébem térdre. «Hát miért fütült ki engem? kérdem. Lássá, most engem a kenyereimtől fosztott meg, mert én már többé nem játszhatom miután maga így meggyalázott.» «Hiszen nem magát fütültem én ki! Hanem az volt a cédulán, hogy egy fütülni fog... és nem fütült senki. Gondoltam, hiszen én is tudok fütülni, hát majd fütülök én s így aztán a két ujjam a számba tettem s úgy fütültem.» «No te barom – mondok neki – valld meg: nem bérelt-e föl valaki?» «Nem engem! Hiszen csak akkor jöttem be Tordáról.» «Tordáról? Hát soha se voltál színházban?» «Nem én! Még Kolozsvárott se.» «No csak eredj hát ismét vissza Tordára, aztán mond, hogy itt jártál.» «De nem is tudom, mikor jövök én ismét Kolozsvárra.» S azzal kilökdösték a szegény ördögöt.

Én aztán megnyugodtam, miután láttam, hogy kitől származott a fütty!

Reákövetkező vasárnapon ebédre voltam híva Kenderesy consiliáriusékhoz, Szentpéteryvel együtt, mert Szentpéteryt is igen megkedvelte a publikum. Egy óra tájban értem jött a kocsi. Szentpétery nálam volt már, hogy kísérom lesz. Midőn a nagy piac-térre értünk, nagy zaj, lárma ütötte meg fülemet. Kitekintek. «Jaj! mondom, ott veszekedés van. Kit püfölnék ott pálcákkal? mert a tömegből nem lehetett látni, kit csépelnek ott. Álljon meg a kocsi, mondám. Menjen Szentpétery, csillapítsa azon dühösöket.» Amint közeledik, látja a kék dolmányt, de már mind összetépvé a zsinórja. Ott jajgatja szegény: «Hiszen már voltam ott az estve, megengedett.» «Nem, nem igaz. Jönni fogsz.» «Ne bántsák a nyomorultat.» De látták, hogy ott ülök a kocsiban, oda hurcolták. «Oh ne bántsák, mondom, hiszen nincs is rajta emberi kép. Hát ugyan maga is mit sétikál itt? Miért nem ment haza azólta Tordára?» «Hiszen előbb jól akartam

lakni. A vendéglőbe akartam menni, úgy fogtak el ezen urak. Hijában mondtam, hogy én már ott voltam az estve.»

Eleresztették aztán, hogy csak menjen, hordja el magát Kolozsvárról; mert ha még egy tömeg megkapja, élve el nem szabadul. «Deiszen nem tudom én, mikor lát engem Kolozsvár! De füttyülni még életemben se fogok többé!»

Ebéd fölött aztán igen jól mulattunk, hogy azon ifjak miféle különbnél-különb címeket találtak föl a számára... minden puffhoz egy-egy címet ragasztván!

Még a telet Kolozsvárott töltöttük, de itt is, mint más fővárosban, az uraságok falura szoktak vonulni jószágaikra, hogy magukat regresszirozzák. Most már társaságunk előre gondoskodott, hogy jövő nyárra kiutazunk Magyarhonba, Kassára. Ezen határozatot az egész társaság egy örömhanggal fogadta, bárha egy-egy fájó hang is vegyült közibe, mely a szívből ki-repült, hogy el kell hagyni a kedves Kolozsvárt.

Elmúlt a tél. Nehéz volt a búcsúzás a kedves Kolozsvártól. Nehezen eresztett a publikum, mert bárha kivonult is az uraság falura nagyobb részint, de ott volt a gubernium és az a jó polgárság, melyek mind színházba járók voltak. De már a társaság egyszer fölvette magában, hogy «menni kell», nehogy Hamletként «bele essen a rozsda.»